

تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی دریایی

یاسر امین‌رُعیّا^۱

چکیده: یکی از موضوعاتی که در حقوق بین‌الملل دریایی مورد مناقشه بین کشورهای ساحلی و کشورهای پیشرفته است، تحقیقات علمی در مناطق دریایی بالاخص در منطقه انحصاری اقتصادی می‌باشد. از یک سو کشورهای ساحلی به خوبی می‌دانند آن‌ها نخواهند توانست به‌طور کامل از منابع این منطقه بهره‌مند شوند، مگر این که تحقیقات مربوط به آب‌های منطقه انحصاری اقتصادی را تحت نظارت داشته باشند. لذا آن‌ها سنتاً طرفدار رژیم رضایت مطلق بوده‌اند. از سوی دیگر، کشورهای پیشرفته به خوبی واقفند که انجام تحقیقات علمی تأثیرات به‌سزایی در پیشرفت صنعتی ایشان می‌تواند داشته باشد، لذا همیشه سعی در گسترش آزادی دریانوردی در حوزه تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی داشتند. این مهم به‌هنگام تدوین مقررات مربوط به کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای نیز مورد دقت کشورهای شرکت‌کننده اعم از کشورهای ساحلی و کشورهای پیشرفته قرار داشت. بنابراین، هریک از ایشان تلاش نمود با مدنظر قرار دادن منافع ملی خویش، در تدوین مقررات کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای نقش به‌سزایی داشته باشد. در نتیجه، مقررات این کنوانسیون که شامل تأسیس یک نظام قانونی جامع برای اقیانوس‌ها و دریاهای است، مقررات خاصی را نیز جهت انجام تحقیقات علمی دریایی در مناطق دریایی به‌ویژه منطقه انحصاری اقتصادی پیش‌بینی نموده است. این مقاله به بررسی قواعد و اصول موضوعه کنوانسیون ۱۹۸۲ در زمینه تحقیقات علمی دریایی و تحولات آن می‌پردازد.

واژگان کلیدی: تحقیقات علمی دریایی، منطقه انحصاری اقتصادی، کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای، کشور ساحلی، حقوق دریاهای.

۱. آقای یاسر امین‌رُعیّا، دانشجوی دکترای حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

با بررسی سیر تاریخی حقوق بین‌الملل دریاها درمی‌یابیم، مناطق دریایی همواره از اهمیت ویژه‌ای برای تمامی کشورها اعم از کشورهای ساحلی و دیگر کشورها برخوردار بوده است. این موضوع در زمینه تحقیقات علمی در مناطق دریایی به‌ویژه در منطقه انحصاری اقتصادی از اهمیت دوچندانی برخوردار بوده چرا که گسترش تحقیقات علمی دریایی در این منطقه با وسعتی حدود ۲۰۰ مایل و سرشار از منابع جاندار و بی‌جان دریایی، می‌تواند تأثیرات زیادی بر اقتصاد کشورها داشته باشد، لذا گسترش و پیشرفت کشورها در انجام تحقیقات علمی می‌تواند در شکوفایی اقتصاد این کشورها، نقش به‌سزایی داشته باشد. در نتیجه، در تدوین مقررات بین‌المللی مربوط به حقوق دریاها، کشورهای ساحلی با مطرح نمودن ممنوعیت صید در این منطقه سعی در ایجاد محدودیت‌هایی برای تحقیقات علمی در این مناطق داشتند و همچنین دیگر کشورهای پیشرفته صنعتی جهان که قسمت عمده تحقیقات علمی دریایی را انجام می‌دادند به استناد این که تحقیقات علمی به نفع بشریت می‌باشد طرفدار حفظ آزادی سنتی تحقیقات علمی دریایی بودند. در این مقاله به بررسی این موضوع و نیز قواعد و اصول حاکم بر تحقیقات علمی دریایی می‌پردازیم.

مبحث اول - تعریف و مفهوم منطقه انحصاری اقتصادی^۱

منطقه انحصاری اقتصادی، منطقه‌ای از دریا در ماورا و مجاورت دریای سرزمینی به عرض ۱۸۸ مایل می‌باشد (ماده ۵۵ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها) که دولت ساحلی در آن منطقه دارای حقوق حاکمه اقتصادی است. با توجه به این تعریف، اگر عرض دریای سرزمینی را نیز به آن بیافزاییم، مناطق دریایی یک کشور از خط مبدأ تا دریای آزاد، به ۲۰۰ مایل دریایی می‌رسد و از آن تجاوز نخواهد کرد.^۲ به موجب ماده ۵۵ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها این منطقه دارای رژیم حقوقی خاص^۳ می‌باشد. بدین مفهوم که کنوانسیون این منطقه را از رژیم دریای آزاد و دریای سرزمینی متمایز می‌سازد و در آن حقوقی را برای دولت ساحلی شناخته که خیلی بیشتر از حقوقی است که در منطقه فلات قاره خود دارد (Dux, 2010: 56).

1. Exclusive Economic Zone (EEZ)

۲. ماده ۵۷ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها. لازم به ذکر است با توجه به نحوه نگارش این ماده، کشورها در صورت تمایل می‌توانند مدعی عرض کمتری برای منطقه انحصاری اقتصادی خود شوند.

3. Suigeneri

با عنایت به این که منطقه انحصاری اقتصادی مفهومی بی سابقه است، نمی توان در نبود یک توافق صریح مابین دولت های ذی ربط، حتی به طور ضمنی، متناظر با دریای سرزمینی و یا فلات قاره باشد، این موضوع در رای گینه بیسائو و سنگال مطرح شده است (Guinea-Bissau v. Senegal, 1989: 270-271). به همین جهت دیوان بین المللی دادگستری در قضیه تحدید حدود دریایی بین گروئلند و جزیره ماین (Greenland v. JanMayen, 1993: 38) و نیز بین نروژ و دانمارک (Denmark v. Norway, 1993: 38). بیان می دارد که باید از یک سو کنوانسیون ۱۹۵۸ مربوط به فلات قاره را در خصوص تحدید حدود فلات قاره اعمال کرد و از سوی دیگر حقوق عرفی را برای تحدید حدود منطقه صید ۲۰۰ مایلی در نظر گرفت. مفهوم منطقه انحصاری اقتصادی در نتیجه رویه دولت ها، ارزشی عرفی تحصیل کرده است و همان طور که دیوان بین المللی دادگستری در قضیه فلات قاره بین تونس و لیبی نیز بیان داشته است می توان منطقه انحصاری اقتصادی را بخشی از حقوق بین الملل مدرن تلقی کرد (Tunisia v. Libyan, 1982: 74).

مبحث دوم- مفهوم تحقیقات علمی دریایی^۱

استفاده ایمن و اقتصادی از اقیانوس ها و حفظ آن ها، بستگی به منابع علمی دقیق و تحقیقات علمی مناسب و کافی دارد به طوری که دانش به دست آورده از اقیانوس ها دارای پیامدهایی برای علوم کاربردی، محض و فن آوری می باشد. نباید اهمیت تحقیقات علمی دریایی را نادیده انگاشت (Commander and Sunil Kumar, 2009: 135-150) و در این میان توجه داشت که معنای تحقیقات علمی دریایی نیز می تواند به دلیل مشخص کردن نوع فعالیت ها از اهمیت ویژه ای برخوردار باشد. به عنوان نمونه در دوران اخیر، تحقیقات علمی دریایی به عنوان بهانه ای برای انجام بررسی های نظامی در منطقه انحصاری اقتصادی از یک کشور ساحلی استفاده می شود که این خود باعث ایجاد اختلافات زیادی بین کشورها گردیده است (Dupuy and Vignes, 1991: 244).

به طور کلی، هر چند کنوانسیون حقوق دریاها تعریف دقیقی از تحقیقات علمی دریایی ارائه ننموده است، لکن مفهوم تحقیقات علمی دریایی، در معنای عادی و طبیعی خود، می تواند به عنوان هر نوع تحقیقات علمی^۲ و یا کاربردی^۳ در رابطه با محیط

1. Marine Scientific Research (MSR)

2. Pure Scientific Research

3. Applied research

دریایی اطلاق گردد که شامل، اقیانوس شناسی، زیست‌شناسی دریایی، شیمی دریایی، حفاری علمی اقیانوس، زمین‌شناسی و ژئوفیزیک و نقشه‌برداری می‌گردد (Roach, 1996: 59-72).

مبحث سوم - جایگاه نقشه‌برداری^۱ در تحقیقات علمی دریایی

کشورها تاکنون توانسته‌اند از طریق نقشه‌برداری از دریاها و اقیانوس‌ها اقدامات مهمی جهت انجام تحقیقات علمی دریایی انجام دهند. برخی از فعالیت‌های ژئوماتیک^۲ و بررسی فعالیت‌های مربوط به اقیانوس‌ها به عنوان تحقیقات علمی دریایی در نظر گرفته نمی‌شوند. به عنوان مثال، نقشه‌برداری هیدروگرافی^۳، تحقیقات علمی دریایی محسوب نمی‌گردد. در صورتی که نقشه‌برداری هیدروگرافی با هدف اضافه کردن دانش انسان در مورد کف دریا و ارائه اطلاعات در مورد امواج، جریان‌ها و پدیده‌های جزر و مدی و سنگ‌های زیر آب به کار گرفته شود می‌توان بیان نمود که نقشه‌برداری هیدروگرافی، بخشی از تحقیقات علمی دریایی محسوب می‌گردد (Knauss, 1985: 1201-1219). از سوی دیگر، سنجش از راه دور^۴ به عنوان شاخه‌ای مهم از نقشه‌برداری به عنوان یک روش محبوب برای انجام تحقیقات علمی دریایی محسوب می‌شود، چرا که ماهواره برخلاف نقشه‌برداری زمینی برای نقشه‌برداری اقیانوس‌ها نیاز به رضایت کشورهای ساحلی ندارد (Arsana, 2004: 132). این روش می‌تواند برای نظارت بر سطح اقیانوس و حتی در زیر آب یک فرصت خوبی برای انجام تحقیقات علمی دریایی بدون هیچ‌گونه امور اداری پیچیده محسوب گردد.

1. Geometri

۲. ژئوماتیک مجموعه‌ای است از تخصص‌های مرتبط با جمع‌آوری، نگهداری، پردازش، بازیابی و توزیع داده‌های جغرافیایی یا زمین مرجع. این دانش دستاورد پیشرفت‌های دانش انفورماتیک در مهندسی نقشه‌برداری و علوم زمین است. واژه ژئوماتیک یک واژه ترکیبی از ژئو به معنای زمین و ماتیک که پسوند واژه انفورماتیک است، می‌باشد. در تعریفی دیگر ماتیک به معنای ریاضیات ذکر شده است و با کلمه ژئواینفورماتیک مترادف در نظر گرفته شده است.

۳. نقشه‌برداری هیدروگرافی: به منظور داشتن موقعیت عمق دریاها و رودخانه‌ها جهت عبور و مرور کشتی‌ها، زیردریایی‌ها، محل عبور لوله‌های نفت و گاز در اعماق دریاها، ایجاد اسکله‌های جدید و مکانیزه، احیای بنادر و تأسیسات ساحلی متعلق به آن‌ها و همچنان بهره‌برداری صحیح و بهینه از دریاچه‌ها و سدها برای مقاصد و اهداف مختلف از آن استفاده می‌شود. برای مطالعه بیشتر ر. ک. <http://fa.wikipedia.org>

4. Remote Sensing

مبحث چهارم- اصول کلی حاکم بر تحقیقات علمی دریایی

به طور کلی بر انجام تحقیقات علمی دریایی با گذشت زمان اصولی حاکم گردیده که رعایت این اصول بر تمام کشورهای متقاضی انجام تحقیقات علمی دریایی لازم می‌باشد:

اصل اول - انجام تحقیقات توسط سازمان های صالح: تحقیقات علمی دریایی باید توسط دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی صالحی انجام گیرد که این تحقیق را منحصرأ برای مقاصد صلح‌آمیز و به نفع بشر انجام دهند (بند ۱ ماده ۲۴۰ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها).

اصل دوم - همکاری‌های بین‌المللی کشورها و سازمان‌های بین‌المللی: این اصل جهت اطمینان از جریان درست داده‌ها و انتقال اطلاعات بین محققان و کشورهای که در تحقیقات علمی دریایی شرکت دارند انجام می‌گیرد. البته این فرایند باید کشورهای ساحلی در حال توسعه قادر به انجام تحقیقات علمی دریایی مستقل را پشتیبانی کند (Arsana , 2004:155).

اصل سوم - ایجاد تأسیسات تحقیقات علمی و یا تجهیزات در دریا با رعایت قوانین و مقررات دریایی: این اصل بیان می‌کند که نصب و راه‌اندازی تأسیسات مربوط به تحقیقات علمی دریایی باید فقط در حد نیاز در طرح تحقیقاتی استفاده شود و تأکید می‌کند که استفاده از تأسیسات تحقیقاتی، منطقه خاصی به مانند یک جزیره را ایجاد نمی‌کند (ماده ۲۵۹ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها). کشورها و یا سازمان‌های تحقیقاتی تنها می‌توانند منطقه ایمنی که ممکن است از ۵۰۰ متر تجاوز نکند را برای خود در نظر بگیرند (ماده ۲۶۰ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها). علاوه بر این، تأسیسات تحقیقاتی نباید با مسیرهای حمل و نقل تداخل داشته باشند (ماده ۲۶۱ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها). همچنین، موقعیت آن باید از طریق دولت‌های ساحلی و سازمان‌های بین‌المللی نشان داده شود. هر چند تأسیسات و تجهیزات تحقیقاتی باید که علائم تشخیص هویت مشخص‌کننده کشور محل ثبت و یا سازمان بین‌المللی متعلق به آن‌ها را با خود حمل نمایند (ماده ۲۶۲ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها).

اصل چهارم - رعایت مقررات کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی صالح برای انجام تحقیقات علمی دریایی باید تنها بر اساس مقررات کنوانسیون، تحقیقات خود را انجام دهند. همچنین آن‌ها مسئول پرداخت هرگونه خسارت و یا غرامت ناشی از تحقیقات علمی دریایی هستند (ماده ۲۶۳ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها).

اصل پنجم- مرجع حل اختلاف: در صورت وجود اختلاف مربوط به تفسیر یا اجرای مفاد این کنوانسیون، موضوع باید از طریق نظام حل و فصل اختلافات مطابق با قسمت پانزدهم کنوانسیون حل و فصل گردد.

مبحث پنجم- دامنه صلاحیت انجام تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی

انجام تحقیقات علمی دریایی از ابتدا باعث اختلافات بسیاری بین کشورهای صنعتی و کشورهای در حال توسعه بود به طوری که در خلال کنوانسیون‌های ۱۹۵۸ و ۱۹۸۲ باعث ایجاد مباحث زیر گردید:

قسمت اول- کنوانسیون ۱۹۵۸ ژنو: یکی از آزادی‌های کشورهای تا اواسط قرن بیستم در تمام مناطق دریایی به غیر از آب‌های داخلی و دریای سرزمینی انجام تحقیقات علمی دریایی بود (Marine Scientific Research, 1976: 13-16). دلیل ممنوعیت تحقیقات علمی دریایی در آب‌های داخلی و دریای سرزمینی نیز مشخص بود، آب‌های داخلی و دریای سرزمینی تحت حاکمیت دولت ساحلی قرار داشت و تنها حقی که برای سایر کشورها وجود داشت حق عبور بی‌ضرر بود (Jacobson, 1981: 19). البته دولت ساحلی می‌توانست برای کشتی‌های در حال عبور بی‌ضرر، چنانچه بخواهند تحقیقاتی انجام دهند قانون خاصی وضع کند (Robin and Alan, 1988: 68).

از طرف دیگر، براساس کنوانسیون‌های ژنو، آزادی تحقیقات علمی در دریای آزاد همچنان یکی از آزادی‌های دریایی باقی مانده بود. به‌رغم این که آزادی مزبور در فهرست آزادی‌های مندرج در ماده دوم کنوانسیون مربوط به دریای آزاد وجود نداشت،^۱ به دلیل این که تحقیقات علمی در دریای آزاد از مدت‌ها قبل توسط کشتی‌های دول مختلف بدون این که با اعتراضی روبرو شوند، انجام می‌گرفت آزادی مزبور نیز به‌طور سنتی جزو آزادی‌های دریای آزاد محسوب می‌گردید (Ross, 1987: 13).

۱. ماده ۲ کنوانسیون ۱۹۵۸ ژنو راجع به دریای آزاد: از آنجا که دریای آزاد بر روی کلیه ملل باز است هیچ دولتی نمی‌تواند ادعای مشروع حاکمیت بر هیچ قسمت از آن را داشته باشد. آزادی دریای آزاد تحت شرایط مقرر در این کنوانسیون و دیگر مقررات حقوق بین‌الملل اعمال و از جمله شامل آزادی‌های ذیل برای دول ساحلی و غیرساحلی می‌باشد: الف) آزادی دریاوردی، ب) آزادی ماهیگیری، ج) آزادی کابل‌کشی و لوله‌گذاری زیردریایی، د) آزادی پرواز بر فراز دریای آزاد. این آزادی‌ها و سایر آزادی‌هایی که به موجب اصول کلی حقوق بین‌الملل پذیرفته شده توسط کلیه دول با توجه معقول به منافع سایر دول در استفاده از دریای آزاد اعمال خواهد شد.

تحقیقات در فلات قاره نیز به موجب ماده ۵ کنوانسیون ۱۹۵۸ فلات قاره تنظیم شده است. با مطالعه این ماده مشخص می‌گردد که به‌طور کلی این ماده تحقیقات را به دو نوع تقسیم می‌نماید؛ تحقیقات بنیادی که صرفاً برای مقاصد علمی انجام می‌گیرد^۱ و تحقیقات کاربردی^۲ که در جهت اهداف اقتصادی است و به عبارتی به بهره‌برداری از فلات قاره مرتبط است (Kwiatkowska, 1989: 150). در بند ۸ این ماده به صراحت قید گردیده است در صورتی که درخواست تحقیقات از طرف یک مؤسسه صلاحیت‌دار علمی باشد و کشور ساحلی حق شرکت یا حضور نماینده در این تحقیقات را داشته باشد و نتایج حاصل از این تحقیقات انتشار یابد، کشور ساحلی نباید در شرایط عادی از ابراز موافقت امتناع ورزد. کسب رضایت در مورد تحقیقات در آب‌های فلات قاره در صورتی که مربوط به بستر فلات قاره نباشد، ضرورت ندارد، چرا که بر آب‌های فوقانی فلات قاره به موجب ماده ۳ کنوانسیون ژنو ۱۹۵۸ راجع به فلات قاره رژیم دریای آزاد حاکم است.^۳ بنابراین، تحقیقاتی که در آب‌های فوقانی فلات قاره انجام گیرد در صورتی که مربوط به فلات قاره نباشد جزء آزادی‌های دریای آزاد محسوب و تابع دخالت کشور ساحلی نمی‌شد.

ابهامات متعدد کنوانسیون ژنو در مورد تحقیقات در مناطق انحصاری اقتصادی نیز به نوعی دیگر مطرح گردید، به‌طوری که در این مناطق کشورهای ساحلی با این استدلال که ممنوعیت صید ماهی در این منطقه باعث ممنوعیت تحقیق و جستجو برای ذخایر ماهیان نیز می‌گردد، عملاً باعث ایجاد محدودیت‌هایی برای تحقیقات علمی در این مناطق گردیدند. اکثر کشورهایی که مدعی یک منطقه انحصاری ماهیگیری شده بودند صلاحیت تنظیم شیلات در منطقه مزبور چنانچه مربوط به ماهی‌ها باشد را به خود اختصاص داده بودند و فقدان اعتراض علیه این‌گونه ادعاها نشان می‌دهد که محدودیت مزبور به صورت بخشی از حقوق بین‌الملل عرفی در آمده است (Robin, Alan, 1988: 290-293).

قسمت دوم- کنوانسیون ۱۹۸۲: پیدایی متوالی کشورهای جدید و نیز رشد روزافزون ظرفیت‌های فناوری در کشورهای جهان سوم یکی از مشخص‌ترین وجوه روابط بین‌الملل معاصر است که بر توسعه حقوق بین‌الملل معاصر نیز تأثیرگذار بوده است. تأثیراتی که کشورهای در حال توسعه بر حقوق بین‌الملل داشته‌اند، از جمله موضوعات

1. Pure Scientific Research

2. Applied Research

۳. ماده ۳ کنوانسیون ژنو ۱۹۵۸ راجع به فلات قاره: حقوق کشور ساحلی در فلات قاره در وضع حقوقی آب‌های فوقانی که به‌عنوان دریای آزاد شناخته شده یا در وضع حقوقی فضای هوایی آن آب‌ها تأثیری نخواهد داشت.

مهمی است که مورد توجه بسیاری از کسانی که با حقوق بین‌الملل سروکار دارند، قرار گرفته است. در چند دهه اخیر، آشکارترین تغییر در روابط بین‌الملل، تغییر کمی بوده است؛ چرا که در طول این دوره بر شمار کشورها به صورت قابل ملاحظه‌ای، افزوده شد. در گذشته، دولت‌هایی که به عنوان موضوع حقوق بین‌الملل شناخته شده بودند، حدود ۴۰ کشور بودند. قسمت اعظم جهان به وسیله قطب‌های انحصاری استعمار کنترل و اداره می‌شد. مستعمرات قبل از آن که موضوع حقوق بین‌الملل به‌شمار آیند، اهداف آن بودند و در نتیجه کوچک‌ترین فرصتی برای مداخله و مشارکت در ساخت اصول و قواعد حقوق بین‌الملل نداشتند. به قول شکیری نماینده عربستان سعودی در کنفرانس حقوق دریاها در سال ۱۹۵۸ "حقوق ملت‌ها، ساخته و پرداخته دست تعدادی از دولت‌ها، کشورها و امپراتوری‌ها است و سایر کشورها فی‌الواقع صرفاً هدف این حقوق به‌شمار می‌روند و نه موضوع آن... چنین روندی در حقوق بین‌الملل باید پایان پذیرد و ما اجازه نمی‌دهیم که بیش از این ادامه یابد" (Wang, 1999: 955). همین موضوع در جریان کنفرانس سوم حقوق دریاها نیز اتفاق افتاد، به طوری که در جریان کنفرانس کشورهای پیشرفته صنعتی جهان که قسمت عمده تحقیقات علمی دریایی را انجام می‌دادند به استناد این که تحقیقات علمی به نفع عموم بشریت می‌باشد طرفدار حفظ آزادی سنتی تحقیقات علمی دریایی بودند.^۱ از طرفی دیگر، کشورهای در حال توسعه به دلیل این که فاقد توانایی‌های مالی و فنی لازم جهت استفاده از تحقیقات علمی بودند و همچنین به خوبی می‌دانستند که با به وجود آمدن محدوده ۲۰۰ مایلی منطقه انحصاری اقتصادی، آن‌ها نخواهند توانست به طور کامل از منابع این منطقه بهره‌مند شوند، مگر این که تحقیقات مربوط به آب‌های منطقه انحصاری اقتصادی را نیز تحت نظارت داشته باشند، لذا طرفدار رژیم رضایت مطلق بودند (Robin, Alan, 1988: 292-296). در این بین برخی کشورها خصوصاً کشورهای که تحقیقات علمی را انجام می‌دادند طرفدار تمایز بین تحقیقات بنیادی و تحقیقات کاربردی بودند. در مورد اول معتقد بودند اصل آزادی و در مورد دوم اصل رضایت به کار گرفته شود. البته در یک مقطع سعی گردید این اختلافات از طریق مذاکرات دوجانبه و یا چندجانبه و همچنین کنفرانس‌های منطقه‌ای و جهانی حل و فصل گردد، لکن در نهایت مجموع دیدگاه‌های کشورها در رابطه با تحقیقات علمی در قسمت سیزدهم مقررات کنوانسیون ۱۹۸۲ درج گردید.

۱. ایالات متحده آمریکا یکی از کشورهایی است که از سال ۱۹۷۹ تاکنون خود را متعهد به حفظ و رعایت آزادی دریانوردی و تحقیقات دریایی در سراسر جهان کرده است. این سیاست، موسوم به "برنامه آزادی دریانوردی"، با اعلامیه ۱۰ مارس ۱۹۸۳ ریگان، رئیس‌جمهور وقت آمریکا، به شکلی سازمان‌یافته مطرح و دنبال شده است.

مبحث ششم- انجام تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی

همان‌طور که قبلاً بیان گردید، مبنای قانونی برای انجام تحقیقات علمی دریایی، کنوانسیون سال ۱۹۸۲ می‌باشد که شامل تأسیس یک نظام قانونی جامع برای اقیانوس‌ها و دریاها، تنظیم چارچوب حقوقی و وظایف کشورهای مناطق مختلف اقیانوس و پوشش تمام فعالیت‌های مربوط به اقیانوس، از جمله تحقیقات علمی دریایی جهان است. لذا با مراجعه به متن آن محرز می‌گردد که کنوانسیون انجام تحقیقات علمی را برای تمامی کشورهای جهان اعم از توسعه‌یافته و یا در حال توسعه و همچنین کشورهای ساحلی و یا غیرساحلی و سازمان‌های بین‌المللی به عنوان یک حق در نظر گرفته است.^۱ البته اعمال این حق از ناحیه کشورها و همچنین سازمان‌های بین‌المللی دو شرط عمده دارد:

ابتدا این که تحقیقات علمی دریایی باید با رعایت کلیه مقررات مربوطه کنوانسیون از جمله مقررات مربوط به حفاظت و نگهداری تحقیقات علمی صورت گیرد.^۲ لذا تحقیقاتی که منجر به آلودگی‌های زیست‌محیطی می‌گردند مشمول این کنوانسیون نخواهند شد.

دوم این که تحقیقات علمی دریایی باید منحصرأً برای اهداف صلح‌جویانه صورت گیرد.^۳ بدین مفهوم که انجام تحقیقاتی که می‌تواند خطر بالقوه‌ای برای کشورها و بالاخص کشور ساحلی تلقی گردد عملاً به موجب کنوانسیون ممنوع اعلام شده است (Linda, 2008: 162).

---

۱. ماده ۲۳۸ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: همه کشورها، صرف‌نظر از محل جغرافیایی آن‌ها و سازمان‌های بین‌المللی صلاحیت‌دار حق دارند، منوط به رعایت حقوق و تکالیف سایر کشورها به‌نحو مقرر در این کنوانسیون، تحقیقات علمی دریایی انجام دهند.

۲. بندهای "ب"، "ج" و "د" ماده ۲۴۰ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: (ب) تحقیقات علمی دریایی با ابزار و روش‌های علمی مناسب و قابل انطباق با این کنوانسیون انجام خواهند شد.

ج) تحقیقات علمی دریایی به‌طور غیرموجه با سایر استفاده‌های مشروع از دریا بر طبق این کنوانسیون، تداخل نخواهند کرد و در جریان چنین استفاده‌هایی به انجام تحقیقات دریایی احترام مقتضی گذاشته خواهد شد.

د) تحقیقات علمی دریایی با رعایت تمام مقررات مربوطه تصویب شده طبق این کنوانسیون، شامل مقررات مربوط به حمایت و حفاظت از محیط زیست دریا، انجام خواهند شد.

۳. ماده ۲۴۰ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: الف) تحقیقات علمی دریایی منحصرأً برای اهداف صلح‌آمیز انجام خواهند شد.

قسمت اول: رژیم حقوقی حاکم بر تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی

الف) شروع تحقیقات علمی دریایی (رضایت کشور ساحلی جهت انجام تحقیقات علمی)

به‌طور کلی مواد ۲۳۸ تا ۲۴۵ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها به موضوع تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی اختصاص داده شده است. مواد مزبور^۱ اصولاً با بند ۸ ماده ۵ کنوانسیون فلات قاره ۱۹۵۸ مطابقت دارند. یعنی کشور ساحلی در اعمال صلاحیت خود نسبت به تحقیقات علمی حق انحصاری تنظیم، صدور اجازه و اجرای تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره منطبق با مقررات مربوطه کنوانسیون را دارد. لذا می‌توان نتیجه گرفت که تحقیقات علمی دریایی تابع رضایت کشور ساحلی است.^۲ کشور ساحلی در این خصوص حق وضع مقررات و همچنین اعمال حاکمیت دارد. هر چند اعمال این حق از ناحیه کشور ساحلی باید مطابق با مفاد کنوانسیون انجام پذیرد (David, 1999: 122).

گرچه کنوانسیون ۱۹۸۲ تفاوتی بین تحقیقات بنیادی^۳ و تحقیقات کاربردی^۴ قائل نمی‌شود و کلیه تحقیقات را از هر نوعی که باشد منوط به رضایت کشور ساحلی نموده، لکن در مورد تحقیقات بنیادی رضایت دولت ساحلی معمولاً در صورت وجود

---

۱. بند ۱ ماده ۲۴۶ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: "کشورهای ساحلی، در اعمال صلاحیت خود، حق تنظیم، اجازه و انجام تحقیقات علمی دریایی در منطقه علمی انحصاری و فلات قاره خود مطابق با مقررات مربوطه این کنوانسیون را دارند".

۲. بند ۲ ماده ۲۴۶ کنوانسیون ۱۹۸۲ کنوانسیون حقوق دریاها.

۳. به موجب بند ۳ ماده ۲۴۶ کنوانسیون حقوق دریاها: تحقیقات بنیادی تحقیقاتی است که منحصراً برای اهداف صلح‌آمیز و به منظور افزایش دانش علمی محیط زیست دریا به نفع تمام بشریت انجام می‌شوند.

۴. تحقیقات کاربردی معمولاً برای اهداف خاص است. همچنین هر چند فعالیت‌های پژوهشی نظامی که ارتش در بیشتر کشورهای جهان به عنوان یک سازمان پیشگام در بسیاری از زمینه‌های تحقیقاتی انجام می‌دهد، بدون در نظر گرفتن اثرات مضر که خود برای جامعه داشته‌اند کمک قابل توجهی به پژوهش انسان کرده است، لکن فعالیت‌هایی از قبیل اطلاعات نظامی، آزمایش سلاح و یا هرگونه فعالیت‌های مربوط به محیط‌زیست دریایی در نظر به عنوان تحقیقات بنیادی علمی در نظر گرفته نمی‌شود. برای مطالعه بیشتر رک به:

Soon, A. Alfred H. A, *Marine Scientific Research and the Law of the Sea*, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1982, p. 135

اوضاع و احوال عادی،^۱ انطباق با مقررات کنوانسیون، صلح‌جویانه بودن و افزایش دانش علمی محیط دریایی که به نفع کل بشریت باشد باید داده شود (Dux, 2010: 159). کشورهای ساحلی به موجب بند سوم ماده ۲۴۶ کنوانسیون ۱۹۸۲ موظف گردیده‌اند مقررات و ضوابطی را برای تضمین این که این رضایت به‌طور غیرمنطقی به تأخیر نیفتد یا استتکاف نشود، وضع نمایند (Myron, 1991: 246). لکن برخلاف تحقیقات بنیادی در تحقیقات کاربردی، دولت ساحلی برای دادن یا ندادن رضایت دارای اختیار کامل است (Myron, 1991: 246). بدین معنا که کشور ساحلی می‌تواند به صلاحدید خود از اعطای رضایت به انجام طرح تحقیقاتی علمی دریایی^۲ کشور یا سازمان بین‌المللی ذی‌صلاح دیگری در منطقه انحصاری اقتصادی و یا فلات قاره‌اش خودداری کند.^۳ اما درخصوص روش‌های پیش‌بینی شده از ناحیه کشورها جهت شروع تحقیقات علمی دریایی می‌توان بیان نمود به موجب ماده ۲۵۰ کنوانسیون ۱۹۸۲^۴ این با کشور ساحلی است که کانال‌هایی که برای ارتباطات راجع به پروژه‌های تحقیقات علمی دریایی مناسب می‌داند را انتخاب نماید و این مهم معمولاً از طریق دیپلماتیک اعلام می‌گردد (Dux, 2010: 162).

ب) تعهدات کشورها جهت شروع تحقیقات علمی دریایی

با رعایت مقررات بین‌المللی و مطابق ماده ۲۴۸ کنوانسیون ۱۹۸۲، کشورها متعهد می‌گردند درخواست تحصیل رضایت به انجام تحقیق علمی دریایی خود در منطقه

۱. به موجب بند ۴ ماده ۲۴۶ کنوانسیون حقوق دریاها اوضاع و احوال عادی ممکن است به‌رغم فقدان روابط دیپلماتیک بین کشور ساحلی و کشور تحقیق‌کننده وجود داشته باشند.

۲. این طرح‌های تحقیقاتی در بند ۵ ماده ۲۴۶ ذکر شده و به قرار ذیل می‌باشند: الف) برای اکتشاف و بهره‌برداری منابع طبیعی، اعم از زنده و غیرزنده، اهمیت مستقیم داشته باشد. ب) شامل ساخت، اجرا یا استفاده از جزایر مصنوعی، تأسیسات و بناهای مذکور در مواد ۶۰ و ۸۰ شود. ج) طرح‌های تحقیقاتی که متضمن احداث، عملیات و استفاده از جزایر مصنوعی، تأسیسات و بنا باشد صلاحیت کشور ساحلی نسبت به این‌گونه طرح‌ها توسط مواد ۶۰ و ۸۰ نیز به رسمیت شناخته شده است. د) حاوی اطلاعات نادرست مبادله‌شده طبق ماده ۲۴۸ در مورد ماهیت و اهداف پروژه باشد، یا کشور تحقیق‌کننده یا سازمان بین‌المللی صلاحیت‌دار در قبال کشور ساحلی برای یک پروژه تحقیقاتی قبلی تعهدات معوق داشته باشد.

۳. این تشخیص باید بر حقایق عینی (برای مثال اطلاعاتی که در اجرای ماده ۲۴۸ مقرر شده است) مبتنی گردد.

۴. ماده ۲۵۰ کنوانسیون حقوق دریاها: ارتباطات راجع با پروژه‌های تحقیقات علمی دریایی باید از طریق کانال‌های رسمی مناسب صورت گیرد مگر این که به طریق دیگری موافقت گردد.

انحصاری اقتصادی و فلات قاره را حداقل شش ماه مانده به تاریخی که جهت شروع پروژه تحقیقاتی در نظر گرفته شده به کشور ساحلی ارائه نمایند. البته این درخواست رضایت به کشور ساحلی باید به همراه فهرست کاملی از اطلاعات در خصوص ماهیت و هدف طرح، روش و وسایل مورد استفاده به انضمام نام، ظرفیت، نوع و رده کشتی‌ها و تشریح ابزار تحقیقاتی، ناحیه دقیق جغرافیایی که پروژه باید در آن انجام شود، تاریخ مورد انتظار برای اولین حضور و عزیمت نهایی کشتی‌های تحقیق یا نصب ابزار و برچیدن آن‌ها آن‌گونه که مقتضی است، نام مؤسسه مسئول، مدیر و پرسنل متصدی پروژه، میزانی که برای شرکت کشور ساحلی یا نظارت آن در پروژه در گرفته شده، باشد.^۱ این موضوع عیناً در قانون بعضی از کشورها مانند کشورهای کره جنوبی (ماده ۷ قانون کره جنوبی در خصوص تحقیقات علمی دریایی)، لهستان (Tomasz, 2006: 78)، مالزی (ماده ۱۸ قانون مصوب ۱۹۸۴ مالزی در مورد منطقه انحصاری اقتصادی) و قانون اتحاد شوروی سابق^۲ قید شده است. البته باید توجه داشت کشور یا سازمان تحقیق‌کننده ملزم است بعد از این که کشور ساحلی مربوطه به انجام پروژه تحقیق علمی دریایی رضایت داد اطلاعات مربوط به پروژه را نیز به کشورهای بدون ساحل و نامساعد جغرافیایی مجاور نیز به در خواست آن‌ها و در زمان مناسب ارائه نماید.^۳ همچنین این حق به این نوع از کشورها داده شده است که تحت شرایطی که در بند

۱. فهرست ذیل خیلی مشروح نیست. در عمل کشورهای ساحلی اطلاعات تفصیلی بیشتری را برای این که بتوانند به بررسی و ارزیابی کافی درخواست پردازند تقاضا می‌کنند. میزان چنین اطلاعاتی را می‌توان از طریق ماده ۲۵۵ تعیین نمود: ماده ۲۵۵ کنوانسیون ۱۹۸۲: کشورها سعی خواهند کرد قواعد، مقررات و آئین‌نامه‌های لازم را برای ترویج و تسهیل تحقیقات علمی دریایی انجام شده طبق این کنوانسیون خارج از دریای سرزمینی خود وضع نمایند و برحسب اقتضا، منوط به رعایت قوانین و مقررات آن‌ها دسترسی به لنگرگاه‌های خود را تسهیل نمایند و کمک به کشتی‌های تحقیقات علمی دریایی که مقررات مربوطه این قسمت را رعایت می‌کنند، ترویج نمایند. برای مطالعه بیشتر رک به:

Barbara Kwiatkowska, *The 200 mile exclusive economic zone in the new law of the sea*, Op.Cit, p. 140.

۲. ماده ۸ قانون مورخ ۲۸ فوریه ۱۹۸۴ در مورد منطقه اقتصادی: "... کشورهای خارجی و سازمان‌های بین‌المللی مربوطه که می‌خواهند در منطقه اقتصادی تحقیقات علمی دریایی انجام دهند باید حداقل ۶ ماه قبل از شروع تحقیقات اطلاعات لازم و طرح و برنامه تحقیقات خود را در اختیار مقامات مربوطه شوروی قرار دهند...".

۳. بند دوم ماده ۲۵۴ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: بعد از اعلام رضایت کشور ساحلی مربوط به انجام پروژه تحقیقاتی علمی دریایی پیشنهاد شده، مطابق با ماده ۲۴۶ و سایر مواد مربوطه این کنوانسیون، کشورها و سازمان‌های بین‌المللی صلاحیت‌دار که پروژه را برعهده گرفته‌اند به درخواست کشورهای همسایه محصور در خشکی و محروم جغرافیایی و در زمان مقتضی، اطلاعات مربوطه مشخص شده در ماده ۲۴۸ و بند ۱(و) ماده ۲۴۹ را در اختیار آن‌ها قرار خواهند داد.

سوم ماده ۲۵۴ قید گردیده بتوانند در طرح تحقیقاتی دریایی شرکت نمایند.^۱ البته حق شرکت کشورهای بدون ساحل و نامساعد جغرافیایی فقط به تحقیقات علمی ای محدود شده است که کشور ساحلی ملزم به دادن رضایت به انجام آن است.^۲ از طرفی کشورهای ساحلی متعهد نیستند به هنگام انجام تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی همان ملاحظات مربوط به کشورهای ثالث و سازمان‌های بین‌المللی ذی‌صلاح را طبق ماده ۲۵۴ رعایت کنند (Florian, 2005: 159-162). بنابراین، به تحقیقات علمی که توسط خود کشور ساحلی انجام می‌گیرد، کشورهای بدون ساحل و نامساعد جغرافیایی حق شرکت در انجام پروژه را ندارند. به دلیل همین ملاحظات و ضعف تکنولوژی این کشورها، معمولاً از این حق استفاده نشده است (Montserrat, 2003: 132).

بعد از ارائه درخواست تحصیل رضایت به انجام تحقیق علمی دریایی به کشور ساحلی، این کشور حق دارد ظرف مدت چهار ماه از رسید درخواست اعلام نماید: الف) رضایت نمی‌دهد، ب) اطلاعات ارائه‌شده راجع به ماهیت و یا اهداف پروژه آشکارا با حقایق ظاهری منطبق نیست، ج) درخواست اطلاعات تکمیلی در رابطه با شرایط و اطلاعات مقرر شده در ماده ۲۴۸ و ۲۴۹ نماید و یا اعلام نماید در ارتباط با یک پروژه قبلی تحقیقات علمی دریایی انجام‌شده توسط آن کشور یا سازمان، با توجه به شرایط مقرر در ماده ۲۴۹، تعهدات معوق وجود دارند.^۳ در غیر این صورت رضایت کشور

۱. بند سوم ماده ۲۵۴ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها: به کشورهای همسایه محصور در خشکی و محروم جغرافیایی مذکور در بالا، به تقاضای آن‌ها، این فرصت داده خواهد شد که هر موقع میسر باشد، در پروژه تحقیقات علمی دریایی پیشنهاد شده از طریق متخصصین صلاحیت‌دار انتخاب شده توسط آن‌ها و اعتراض نشده به وسیله کشور ساحلی، مطابق با شرایطی که برای پروژه در انطباق با مقررات این کنوانسیون بین کشور ساحلی مربوطه و کشور یا سازمان بین‌المللی صلاحیت‌دار مجری تحقیقات علمی دریایی توافق شده، مشارکت نمایند.

۲. بند ۳ ماده ۲۴۶ کنوانسیون ۱۹۸۲: کشورهای ساحلی، در شرایط و اوضاع و احوال عادی، رضایت خود برای پروژه‌های تحقیقات علمی دریایی به وسیله کشورهای دیگر یا سازمان‌های بین‌المللی صلاحیت‌دار در منطقه انحصاری اقتصادی یا فلات قاره آن‌ها که مطابق با این کنوانسیون منحصراً برای اهداف صلح‌آمیز و به منظور افزایش دانش علمی محیط‌زیست دریا به نفع تمام بشریت انجام می‌شوند، را اعطا می‌کنند. به این منظور، کشورهای ساحلی مقررات و ضوابطی را برای تضمین این که این رضایت به‌طور غیرمنطقی به تأخیر نیفتد یا استتکاف نشود، وضع خواهند نمود.

۳. درست است که رضایت کشور ساحلی رکن اصلی رژیم حاکم بر انجام تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی و همین‌طور فلات قاره می‌باشد، اما همان‌طور که قبلاً نیز بیان گردید در اوضاع و احوال عادی کشور ساحلی ملزم به اعطای رضایت می‌باشد. کشور ساحلی نمی‌تواند هر شرایطی را که مایل است ایجاد نماید. اعطای رضایت را به قبول تعهد انجام شروط منوط نماید بلکه فقط شرایطی را که ماده ۲۴۹ مقرر می‌دارد و در آن کشورها و سازمان‌های بین‌المللی را به رعایت آن‌ها ملزم نموده می‌توان ایجاد نماید و کشور ساحلی به‌طور کلی

ساحلی به طور ضمنی فرض شده تلقی می‌گردد و کشورها و یا سازمان‌های بین‌المللی ذی‌صلاح می‌توانند ۶ ماه پس از تاریخی که اطلاعات مورد نیاز مندرج در ماده ۲۴۸ به کشور ساحلی ارائه شده طرح تحقیقاتی خود را شروع نمایند. همچنین مطابق ماده ۲۴۷ کنوانسیون، در خصوص پروژه‌های تحقیقات علمی دریایی که توسط یا تحت توجهات یک سازمان بین‌المللی در منطقه انحصاری اقتصادی یا فلات قاره کشوری انجام می‌گیرد و کشور ساحلی عضو آن سازمان و یا یک موافقت‌نامه دوجانبه با سازمان مذکور دارد، در صورتی که کشور ساحلی مشروح پروژه را در هنگامی که سازمان تصمیم به انجام آن گرفته است یا مایل به شرکت در آن می‌شود را تصویب کند و یا کشور ساحلی در ظرف مدت ۴ ماه از اطلاعیه طرح سازمان به آن کشور هیچ‌گونه اعتراضی ننماید، رضایت کشور ساحلی مفروض شده تلقی می‌گردد. همچنین کشورها و سازمان‌های تحقیق‌کننده متعهد می‌گردند شرایطی را فراهم نمایند که دولت ساحلی در صورت تمایل بتواند در پروژه تحقیقی دریایی شرکت یا نظارت داشته باشد (Evgeniï and Pavlovich, 1988). این موضوع در کنوانسیون ۱۹۸۲ آن قدر دارای اهمیت می‌باشد که از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی صلاحیت‌دار خواسته است که این موضوع را تضمین نمایند (قسمت اول بند ۱ ماده ۲۴۹ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها). کشور ساحلی تعهدی جهت شرکت در مخارج پروژه نخواهد داشت.

موضوع بعد این که مفاهیم شرکت^۱ و نظارت^۲ در کنوانسیون تعریف نشده‌اند (Soon, 1982:188). اما می‌توان مفهوم "شرکت" را به مشارکت مشترک افراد و متخصصین کشور ساحلی و کشور یا سازمان تحقیق‌کننده در یک پروژه تعریف نمود و مفهوم "نظارت" به وضعیتی اشاره می‌کند که در آن یک یا چند نفر از افراد تنها به عنوان ناظر از طرف کشور ساحلی منصوب می‌گردند بدون این که عملاً در تحقیق دریایی دخالتی داشته باشند. نکته دیگر این که حق شرکت کشور ساحلی تا جایی است که اولاً امکان شرکت کشور ساحلی اصولاً عملی باشد و ثانیاً درخواست شرکت باید به‌طور معقولانه اجرا شود و کشور ساحلی نباید تقاضاهای زیاده از حد داشته باشد. حق

نمی‌تواند به استناد ادله‌ای واهی رضایت خود را بی‌دلیل به تأخیر اندازد، چرا که به موجب بند سوم ماده ۲۴۶ "کشورهای ساحلی باید مقررات و ضوابطی را برای تضمین این که این رضایت به طور غیرمنطقی به تأخیر نیفتد یا استنکاف نشود، وضع خواهند نمود. جهت مطالعه بیشتر ر.ک به :

Barbara Kwiatkowska, Harm Dottinga, Erik Molenaar, A G Oude Elferink, Alfred Soons International Organizations and the Law of the Sea, 2001, Brill Academic Pub, 2004,p83

1. Participation
2. Representation

شرکت ساحلی حتی بدون شرط نمودن کشور ساحلی در هنگام اعطای رضایت، موجود می‌باشد و این حقی است که کنوانسیون اصالتاً آن را وضع نموده است (بند اول قسمت اول ماده ۲۴۹ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای).

نهایتاً هزینه‌های مربوط به حق‌الزحمه کارشناسان کشور ساحلی همچون غذا، حق‌الزحمه، نقل‌وانتقال و سایر هزینه‌های مسافرتی شرکت‌کنندگان یا ناظرین از کشور ساحلی به کشتی تحقیقی یا بنادر خارجی و یا از آنجا به کشور ساحلی به عهده کشور ساحلی است، اما هزینه‌های معمولی جهت انجام پروژه تحقیقی به عهده کشور تحقیق کننده است و از این جهت چیزی به عهده کشور ساحلی به لحاظ شرکت محققان آن کشور در پروژه تحقیقی نمی‌باشد (Robin and Alan, 1988: 297).

یکی دیگر از تعهدات کشور یا سازمان تحقیق‌کننده این است که در صورت درخواست کشور ساحلی، شرایطی را فراهم نماید که تمام اطلاعات و داده‌های به‌دست آمده از پروژه تحقیقات علمی دریایی و همچنین نتایج نهایی و ارزیابی داده‌ها، نمونه‌ها و نتایج تحقیقات بعد از تکمیل پروژه را در اختیار کشور ساحلی قرار دهند (قسمت دوم و سوم و چهارم بند اول ماده ۲۴۹ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای). البته این گزارش باید از طریق کانال‌های رسمی صورت گیرد و هیچ محدودی زمانی جهت ارائه گزارشات مقدماتی و نتایج نهایی تحقیق به کشور ساحلی در کنوانسیون معین نشده است، ولی کشور ساحلی می‌تواند در هنگام اعطای رضایت چارچوب زمانی معینی جهت ارسال چنین گزارشاتی شرط کند. باید کلیه کوشش‌ها به کار برده شود تا در ظرف زمانی معقولی گزارشات ارائه گردد. همچنین، ارائه گزارشات باید به زبانی باشد که کارشناسان کشور ساحلی بتوانند آن را بخوانند (Lyle, 1998: 47-50).^۱

البته باید توجه داشت تعهد کشور یا سازمان تحقیق‌کننده درخصوص ارزیابی داده‌ها و نمونه‌ها تعهد به‌وسیله است و نه نتیجه. یعنی باید تلاش کنند که دسترسی کشور ساحلی امکان‌پذیر شود و در صورتی که مثلاً خود کشور یا سازمان تحقیق‌کننده به اطلاعات دسترسی ندارند ملزم به ارائه آن‌ها به عنوان نتیجه تعهد نیست.

کشورهای تحقیق‌کننده به موجب قسمت "و" بند ۱ ماده ۲۴۹ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای متعهد می‌شوند که فوراً هرگونه تغییر عمده در برنامه تحقیقی را به اطلاع کشور ساحلی برسانند. البته کنوانسیون معین نمی‌کند که منظور از تغییر عمده

۱. به موجب بند ۴ ماده ۲۵۴ تعهدات کشور یا سازمان تحقیق‌کننده درخصوص ارزیابی داده‌ها، نمونه‌ها و نتایج تحقیقات باید نسبت به کشورهای بدون ساحل و نامساعد جغرافیایی در صورت درخواست آن‌ها نیز انجام می‌شود.

چه نوع تغییری است. درهرموردی که تغییرات باعث شود پروژه تحقیقی در قالب آن‌گونه پروژه‌هایی قرار گیرد که رضایت کشور ساحلی را لازم دارد می‌تواند تغییر عمده تلقی شود (Lyle, 1998: 47-50). به علاوه تغییراتی که ماهیت و هدف پروژه را تغییر می‌دهد در واقع یک پروژه جدیدی تلقی می‌شود تا یک تغییر عمده در پروژه موجود. در صورتی که تغییراتی که به عمل آمده به‌گونه‌ای باشند که نوعاً بیانگر ایجاد یک پروژه جدید باشد این تغییرات مشمول این بند از ماده ۲۴۹ نبوده و به‌منزله انجام یک پروژه جدید می‌باشد. بدین جهت تمام آثار و شرایط مربوط به انجام یک پروژه از جمله کسب رضایت کشور یا مرور زمان ۶ ماه باید رعایت گردد.

ج) رویه کشورها در اعطای رضایت جهت انجام تحقیقات علمی

اجازه تنظیم و کنترل تحقیقات علمی در قوانین بسیاری از کشورهایی که یک منطقه انحصاری اقتصادی برای خود مشخص نموده‌اند بیان گردیده است. البته این موضوع در قانون بعضی از کشورها صراحتاً قید گردیده است، بدین معنا که این کشورها فعالیت تحقیقاتی در منطقه انحصاری اقتصادی را به صراحت به رسمیت شمرده‌اند. نمونه این کشورها عبارتند از: روسیه، کلمبیا، رومانی و ایران. در قانون موضوعه ایران صراحتاً بیان گردیده است "فعالیت، کاوش و تحقیقات علمی، انجام هرگونه فعالیت جهت دستیابی به اشیای مغروق، کاوش و تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره منوط به اجازه مقامات ذی‌ربط جمهوری اسلامی ایران می‌باشد" (ماده ۱۷ قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان). کشور کلمبیا در ماده ۸ قانون دریای سرزمینی و منطقه انحصاری اقتصادی شماره ۱۰ مورخ ۴ آگوست ۱۹۷۸ خود قید نموده است که "کشور کلمبیا... همچنین برای تحقیقات علمی و حفظ محیط زیست صلاحیت انحصاری دارد". دسته دیگری از کشورها صراحتاً در قانون‌گذاری‌های خود رضایت خود جهت انجام تحقیقات علمی را در منطقه انحصاری اقتصادی خود پیش‌بینی ننموده‌اند، نمونه مهم در این زمینه آمریکا است که در اعلامیه شماره ۵۰۳۰ مورخ ۱۰ مارس ۱۹۸۳ منطقه انحصاری اقتصادی ۱۹۸۳ خود اشاره‌ای به صلاحیت ایالات متحده آمریکا نسبت به کنترل تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی آمریکا نکرده است.^۱ البته با توجه به مواضع رئیس‌جمهور آمریکا در جریان تصویب کنوانسیون

۱. اعلامیه شماره ۵۰۳۰ مورخ ۱۰ مارس ۱۹۸۳ رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا: "... منطقه انحصاری اقتصادی تا ۲۰۰ مایل از خط مبدأ که از آن دریای سرزمینی اندازه‌گیری می‌شود، وسعت خواهد داشت. مرزهای دریایی بین منطقه انحصاری اقتصادی آمریکا و کشورهای همسایه بر اساس اصل تساوی تعیین خواهد شد. در

حقوق دریاها و با عنایت به عدم اعتراض ایالات متحده به چنین حقوقی^۱ می‌توان بیان نمود صلاحیت ضمنی کشورهای ساحلی نسبت به تحقیقات علمی دریایی جزئی از حقوق بین‌الملل عرفی شده است (Adam, 2007: 6-15).

تقسیم‌بندی دیگر بر مبنای تحقیقات علمی کاربردی است که کشور ساحلی می‌تواند مطابق قواعد بند ۵ ماده ۲۴۶ کنوانسیون از دادن رضایت به انجام آن‌ها خودداری نماید. بدین توضیح که اکثر کشورها به همان چهار دسته محدودیت^۲ قیدشده بسنده نموده‌اند و یا از بیان آن‌ها در قانون خودداری نموده‌اند، لکن بعضی از کشورها محدودیت‌های دیگری نیز به آن اضافه نموده‌اند. به عنوان مثال ماده ۸ قانون مورخ ۲۸ فوریه ۱۹۸۴ در منطقه انحصاری اتحاد شوروی سابق و یا ماده ۱۱ قانون شماره ۲۳ مورخ ۱۹۸۱ کشور وانواتو عین این محدودیت‌ها را قید نموده است، اما قانون کشور

منطقه انحصاری اقتصادی، دولت آمریکا تا حدی که در حقوق بین‌الملل اجازه داده شده: الف) برای اکتشاف، استخراج، حفاظت و اداره منابع زنده و غیرزنده بستر، زیر بستر و آب‌های بالای آن و نیز سایر فعالیت‌های اقتصادی از قبیل تولید انرژی از آب، امواج و باد، حق حاکمیت خواهد داشت.

ب) برای ساخت و استفاده از جزایر مصنوعی، تأسیسات و بناهای دریایی و حفاظت محیط زیست دریا صلاحیت خواهد داشت. این اعلامیه سیاست‌های جاری آمریکا در مورد فلات قاره و ماهیگیری دریایی از جمله صید نمونه‌های بسیار مهاجر ماهی تن که تابع صلاحیت و حاکمیت آمریکا نیست و اداره آن‌ها مستلزم انعقاد قراردادهای بین‌المللی است را نقض نخواهد کرد. آمریکا حاکمیت و صلاحیت‌های خود را منطبق با حقوق بین‌الملل اعمال خواهد کرد."

۱. بیانیه منضم به اعلامیه آمریکا در طول کنفرانس سوم حقوق دریاها: "به‌رغم عدم پیش‌بینی تحقیقات دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی آمریکا، ایالات متحده حق سایر کشورها جهت اعمال صلاحیت بر تحقیقات علمی دریایی در داخل ۲۰۰ مایل دریایی سواحل‌شان را به رسمیت می‌شناسند، مشروط بر این که چنین صلاحیتی به‌طور عاقلانه در طریقی منطبق با حقوق بین‌الملل اعمال شود". جهت مطالعه بیشتر ر.ک به :

Vidas Davor, *Protecting the polar marine environment: law and policy for pollution prevention*, Cambridge University Press, 2000 - Law, pp 231-235

۲. کشور ساحلی می‌تواند به تشخیص خود رضایتش را برای انجام یک پروژه تحقیقات علمی دریایی یک کشور دیگر یا سازمان‌های بین‌المللی صلاحیت‌دار در منطقه انحصاری اقتصادی یا فلات قاره خود استنکاف نماید، اگر آن پروژه: الف) برای اکتشاف و بهره‌برداری منابع طبیعی، اعم از زنده و غیرزنده، اهمیت مستقیم داشته باشد. ب) شامل حفاری در فلات قاره، استفاده از مواد منفجره یا واردکردن مواد زیان‌بار به محیط‌زیست دریا باشد ج) شامل: ساخت، اجرا یا استفاده از جزایر مصنوعی، تأسیسات و بناهای مذکور در مواد ۶۰ و ۸۰ شود. د) حاوی اطلاعات نادرست مبادله شده طبق ماده ۲۴۸ در مورد ماهیت و اهداف پروژه باشد، یا کشور تحقیق‌کننده یا سازمان بین‌المللی صلاحیت‌دار در قبال کشور ساحلی برای یک پروژه تحقیقاتی قبلی تعهدات معوق داشته باشد.

موریتانی علاوه بر چهار دسته قید شده یک دسته پنجمی به آن‌ها اضافه می‌کند و آن تحقیقاتی است که امنیت کشور موریتانی را به خطر اندازد (پورنوری، حبیبی، ۱۳۸۱: ص ۸).

درخصوص زمان ارائه اطلاعات قید شده در ماده ۲۴۸ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها لازم به ذکر است ماده ۱۰ قانون شماره ۴۱ مورخ ۱ ژانویه ۱۹۷۹ ایسلند مدت زمان ۶ ماه را جهت ارائه اطلاعات لازمه برای انجام تحقیق علمی دریایی مشخص نموده است، لکن بعضی از کشورها مانند کانادا مدت زمان ۴۵ روز را پیش‌بینی نموده‌اند.

د) تعلیق یا توقف فعالیت‌های تحقیقی

بند اول- تعلیق فعالیت‌های تحقیقی

احتمال عدم رعایت تعهدات قیدشده فوق‌الذکر موجب گردیده ماده ۲۵۳ کنوانسیون ۱۹۸۲ به کشور ساحلی اجازه دهد فعالیت‌های پروژه تحقیقاتی که در منطقه انحصاری اقتصادی یا فلات قاره آن کشور انجام می‌شود را معلق یا متوقف نماید (Anne, 2002: 42). بدین مفهوم که اگر شرایط اولین تعهد کشورها و سازمان‌های تحقیق‌کننده (رضایت کشور ساحلی) که در قسمت قبل نیز بدان اشاره گردید رعایت نگردد و یا کشور یا سازمان بین‌المللی تحقیق‌کننده در انجام دومین و سومین تعهدات خود یعنی مقررات ماده ۲۴۹ راجع به حقوق کشور ساحلی نسبت به پروژه تحقیقی قصور ورزد، در این صورت اگر یکی از این شرایط صورت پذیرد، کشور ساحلی تصمیم خود مبنی بر تعلیق فعالیت‌های تحقیقی را به کشور یا سازمان بین‌المللی ذی‌ربط اطلاع خواهد داد و آن‌ها موظفند که به فعالیت‌های خود پایان دهند. اما به موجب بند ۵ ماده ۲۵۳ به محض این که کشور تحقیق‌کننده شرایط لازم فوق‌الذکر را رعایت نمود کشور ساحلی موظف است دستور تعلیق خود را رها کرده و اجازه ادامه فعالیت‌های تحقیقاتی را بدهد.

بند دوم- توقیف فعالیت‌های تحقیقی

کنوانسیون ۱۹۸۲ توقیف فعالیت‌های تحقیقاتی دریایی را در دو وضعیت اجازه داده است: اول این که چنانچه به دنبال حصول یکی از وضعیت‌های فوق کشور ساحلی دستور خود را مبنی بر تعلیق فعالیت‌های تحقیقاتی علمی به کشور یا سازمان بین‌المللی تحقیق‌کننده اعلام کند و طرف تحقیق‌کننده در ظرف مدت زمان معقولی اقدامات خود را جهت رعایت مقررات ماده ۲۴۸ و ۲۴۹ اصلاح ننماید، کشور ساحلی می‌تواند درخواست توقف فعالیت‌های تحقیقاتی علمی را نماید و دوم در مواردی که مفاد ماده

۲۴۸ که بالغ بر تغییر عمده در پروژه تحقیقی یا فعالیت‌های تحقیقی باشد رعایت نگردد (بند ۲ و ۳ ماده ۲۵۳ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها).

قسمت دوم: وضعیت حقوقی تأسیسات علمی دریایی

انجام تحقیقات علمی دریایی مستلزم ساختن و به کار بستن جزایر مصنوعی و بعضاً شناورهای بسیار بزرگ و همچنین تأسیسات گسترده می‌باشد. حال این موضوع مطرح می‌گردد که وضعیت حقوقی این تأسیسات در منطقه انحصاری اقتصادی به چه صورت می‌باشد؟ در این خصوص با توجه به صراحت کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها که بیان می‌دارد: "به‌کارگیری و استفاده از هر نوع تأسیسات و تجهیزات تحقیقات علمی در هر ناحیه از محیط زیست دریا تابع همان شرایطی خواهد بود که در این کنوانسیون برای انجام تحقیقات علمی دریایی در چنین ناحیه‌ای مقرر شده است" (ماده ۲۵۸ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها) می‌توان نتیجه گرفت که استقرار این نوع تأسیسات برای انجام تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی نیاز به رضایت دولت ساحلی دارد. همچنین باتوجه به بندهای (الف) و (ب) بند اول ماده ۶۰ کنوانسیون که بیان می‌دارد: "۱. در منطقه انحصاری اقتصادی، کشور ساحلی حق انحصاری خواهد داشت که موارد زیر را احداث و ساخت و اجرا و استفاده از آنها را اجازه و تنظیم نماید: الف) جزایر مصنوعی ب) تأسیسات و بناهای مربوط به اهداف مقرر در ماده ۵۶ و سایر اهداف اقتصادی...". دولت ساحلی حق انحصاری بر این جزایر مصنوعی و تأسیسات و ساختمان‌ها را دارد. کنوانسیون ۱۹۸۲ دو نوع تحقیق را پیش‌بینی نموده است: الف) تحقیقات بنیادی و ب) تحقیقات کاربردی. البته هر چند کنوانسیون تفکیکی بین این دو نوع تحقیق قائل نمی‌گردد و کلیه تحقیقات را از هر نوعی که باشد منوط به رضایت کشور ساحلی نموده است لکن در مورد تحقیقات بنیادی رضایت دولت ساحلی معمولاً در صورت وجود اوضاع و احوال عادی،^۲ انطباق با مقررات کنوانسیون، صلح‌جویانه‌بودن و افزایش دانش علمی محیط دریایی که به نفع کل بشریت باشد باید داده شود (Dux, 159: 2010) و کشورهای ساحلی به موجب بند سوم ماده ۲۴۶ کنوانسیون ۱۹۸۲

۱. البته باید توجه داشت کنوانسیون بین "جزایر مصنوعی" و "تأسیسات و ساختمان‌ها" قائل به تفکیک شده است این موضوع از بررسی ماده ۶۰ کنوانسیون مشخص می‌گردد به طوری که در این ماده برای ایجاد و استفاده از جزایر مصنوعی به طور مطلق صلاحیت دارد لکن برای ایجاد تأسیسات و ساختمان‌ها صلاحیت محدودتری دارد.

۲. به موجب بند سوم ماده ۲۴۶ ممکن است به‌رغم فقدان روابط دیپلماتیک بین کشور ساحلی و کشور تحقیق‌کننده اوضاع و احوال عادی وجود داشته باشند.

موظف گردیده‌اند مقررات و ضوابطی را برای تضمین این که این رضایت به‌طور غیرمنطقی به تأخیر نیفتد یا استنکاف نشود، وضع نمایند (Myron, 1991: 246). لکن برخلاف تحقیقات بنیادی در تحقیقات کاربردی دولت ساحلی برای رضایت دادن یا عدم رضایت دارای اختیار کامل است (Myron, 1991: 246). بدین معنا که کشور ساحلی می‌تواند به صلاحدید خود از اعطای رضایت به انجام طرح تحقیقاتی علمی دریایی^۱ کشور یا سازمان بین‌المللی ذی‌صلاح دیگری در منطقه انحصاری اقتصادی و یا فلات قاره‌اش خودداری کند. این موضوع در مورد تأسیسات تحقیقات علمی دریایی نیز صدق می‌کند بنابراین، در صورتی که تأسیسات مربوط به تحقیقات بنیادی بوده و شرایط از پیش گفته نیز بر آن صدق کند در این صورت دولت ساحلی نباید با ایجاد آن‌ها مخالفت کند. کنوانسیون تأکید می‌نماید تأسیسات و تجهیزات علمی مذکور اولاً وضعیت جزیره را دارا نمی‌باشد و به‌کارگیری و استفاده از هر نوع تأسیسات تحقیقاتی باید به‌گونه‌ای تعبیه گردد که در ایجاد خطوط کشتیرانی بین‌المللی مانعی به‌وجود نیآورد و در نهایت قسمت "ز" بند ۱ ماده ۲۴۹ کنوانسیون از کشور یا سازمان تحقیق‌کننده می‌خواهد که به محض این که پروژه کامل شد ابزار یا تأسیسات تحقیقاتی را جمع‌آوری نماید، مگر به‌گونه دیگری توافق شود.

قسمت سوم: حل و فصل اختلافات مربوط به پروژه‌های تحقیقاتی علمی دریایی

به هنگام انجام تحقیقات علمی دریایی، بروز اختلاف بسیار زیاد است چرا که به‌طور مثال ممکن است درخواست شروع تحقیقات علمی دریایی از ناحیه دولت ساحلی رد گردد و مورد موافقت دولت ساحلی قرار نگیرد. در این صورت با عنایت به این که ماهیت اختلاف پیش‌آمده بین‌المللی می‌باشد لذا اختلاف باید براساس قواعد بین‌المللی و مخصوصاً مقررات کنوانسیون ۱۹۸۲ حل و فصل گردد.

به‌طور کلی، دولت‌ها می‌توانند و مختارند که اختلافات ناشی از رد تقاضای تحقیقات علمی در منطقه انحصاری اقتصادی را از طریق دیوان بین‌المللی حقوق دریا، دیوان بین‌المللی دادگستری، دیوان داوری تشکیل‌شده مطابق با پیوست ۷^۲ و یا دیوان

۱. این طرح‌های تحقیقاتی در بند ۵ ماده ۲۴۶ ذکر شده‌اند.

۲. دادگاه‌های داوری طبق ضمیمه هفتم: این دادگاه‌ها از پنج نفر عضو تشکیل می‌شود که یک نفر را هر کدام از طرفین انتخاب و سه نفر دیگر را به‌طور مشترک انتخاب می‌کنند. انتخاب از فهرستی انجام می‌گیرد که هر یک از اعضای کنوانسیون چهار نفر را برای درج نامشان در آن معرفی می‌کنند. اگر طرفین اختلاف نتوانند درباره انتخاب سه داور مشترک توافق کنند افراد مزبور توسط رئیس دیوان بین‌المللی حقوق دریاها انتخاب می‌شوند.

داوری ویژه تشکیل شده مطابق با پیوست ۸^۱ حل و فصل نماید. بدین توضیح که کشورها می‌توانند در موقع امضا، تصویب و یا الحاق به کنوانسیون از طریق یک بیانیه کتبی یک یا چند روش فوق را انتخاب نمایند. کشور ساحلی ملزم نیست اختلافات راجع به تحقیقات علمی دریایی را از طریق نظام حل و فصل اجباری اختلافات حل و فصل نماید. این موضوع مخصوصاً به هنگام بروز اختلاف ناشی از اعطای رضایت^۲ مطابق با ماده ۲۴۶ و نیز نسبت به تصمیم آن کشور جهت تعلیق یا خاتمه پروژه تحقیقاتی بر طبق ماده ۲۵۳ مطرح می‌گردد.

در هر صورت چنانچه در ارجاع اختلاف به رویه اجباری توافق حاصل نشود، به درخواست یکی از طرفین اختلافات مربوط به این ادعا که کشور ساحلی در اعمال حقوق خود بر طبق ماده ۲۴۶ و ۲۵۳ منطبق با کنوانسیون عمل ننموده است، موضوع به کمیسیون آشتی طبق ضمیمه پنج بخش دوم احاله خواهد شد. روش مزبور به‌طور کلی مشابه روش سازش معمولی می‌باشد ولی با این تفاوت که دولت‌ها نمی‌توانند از حضور در آن خودداری نمایند و کمیسیون سازش حتی بدون همکاری دولت خاصی به کار خود ادامه می‌دهد (چرچیل و آلن، ۱۳۶۷: ۵۶۹).

البته در اینجا نیز کمیسیون آشتی نمی‌تواند در خصوص اختیار صلاح‌دیدگی کشور ساحلی در خودداری از اعطای رضایت بر طبق ماده ۲۴۶ بند ۵ (یا اختیار صلاح‌دیدگی وی در تعیین مناطق ویژه فلات قاره در ماورای ۲۰۰ مایل برطبق بند ۶ ماده ۲۴۶) تصمیم‌گیری نماید. نهایتاً تا وقتی که اختلاف حل و فصل گردد انجام تحقیقات علمی بدون رضایت صریح کشور ساحلی مجاز نیست. حتی اگر رضایت کشور ساحلی قبلاً تحصیل شده باشد.

---

۱. این دیوان فقط در اختلافات ناشی از مسائل ماهیگیری، حفاظت محیط‌زیست، تحقیقات دریایی یا دریانوردی صلاحیت رسیدگی دارد. این دیوان مثل دیوان بین‌المللی دادگستری که چهارمین مرجع ذکر شده در ماده ۲۸۷ است، از قواعد کنوانسیون ۱۹۸۲ و سایر قواعد حقوق بین‌الملل پیروی می‌کند، ولی طرفین دعوی حق دارند توافق کنند تصمیمات متخذه براساس اصول عمومی عدل و انصاف استوار باشد. کلیه تصمیمات با اکثریت آرا اتخاذ می‌گردد و این آرای مستدل، برای طرفین قطعی و لازم‌الاجرا است. اگر دولتی هیچ کدام از مراجع مندرج در ماده ۲۸۷ را انتخاب نکرده باشد، روش داورى پیش‌بینی شده در ضمیمه هفتم برای آن دولت پذیرفته شده تلقی می‌شود.

۲. باتوجه به اطلاق قسمت (ب) بند ۲ ماده ۲۹۷ می‌توان استنباط نمود که کشور ساحلی می‌تواند هم اختلافات مربوط به تحقیقات بنیادی را که در اوضاع و احوال عادی باید رضایت دهد (ماده ۲۴۶ بند ۳) و هم اختلافات مربوط به تحقیقاتی را که کشور ساحلی می‌تواند به صلاح‌دید خود از اعطای رضایت خودداری کند (بند ۵ ماده ۲۴۶) را از داورى یا قضاوت اجباری استثناء نماید.

نتیجه‌گیری

کنوانسیون حقوق دریاها یک رژیم جامع جهت شروع و انجام تحقیقات علمی دریایی در منطقه انحصاری اقتصادی را فراهم می‌نماید. به طوری که مفاد کنوانسیون سعی بر برقرار نمودن تعادلی بین منافع علمی جامعه بین‌المللی و حقوق کشور ساحلی دارد. کنوانسیون از یک سو با مشروط کردن شروع تحقیقات علمی دریایی به رضایت کشور ساحلی سعی در حفظ منافع کشور ساحلی دارد و از سوی دیگر این توجه باعث نگردیده که از حقوق علمی جامعه بین‌المللی غافل گردد و سعی گردیده با ایجاد و تصویب مفادی در کنوانسیون تا حد زیادی از رد خودسرانه چنین رضایتی جلوگیری نماید. هرچند وجود اختلاف در تفسیر مقررات کنوانسیون حقوق دریاها^۱ باعث گردیده یک مانع جدی برای پذیرش جهانی قانون دریا در رابطه با تحقیقات علمی دریایی ایجاد گردد. لکن با توجه به رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه لیبی و مالت (Libyan v. Malta, 1985). این احتمال وجود دارد که در آینده‌ای نزدیک مقررات مربوط به انجام تحقیقات علمی دریایی نیز به عنوان حقوق عرفی پذیرفته شود.

منابع

۱. پور نوری، منصور، حبیبی، محمد (۱۳۸۱)، قوانین ملی کشورها در مورد منطقه انحصاری اقتصادی، منطقه اقتصادی، و منطقه انحصاری ماهیگیری، انتشارات مرکز ملی اقیانوس‌شناسی، چاپ اول.
۲. چرچیل، رابین، لو، الن، حقوق بین‌الملل دریاها (۱۳۶۷)، ترجمه: بهمن آقایی، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، چاپ اول.
۳. قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان.
۴. کنوانسیون ۱۹۵۸ ژنو راجع به دریای آزاد.
۵. کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها.
۶. کنوانسیون ژنو ۱۹۵۸ راجع به فلات قاره.

---

۱. در سال ۱۹۸۳، پروفیسور دوپویی در نشست سالانه حقوقدانان چنین گفت: "پس از ده سال مذاکرات سخت و طاقت‌فرسا، نباید تصور کرد که مقررات اصلی کنوانسیون با تفسیرهایی متضاد روبرو نخواهد شد." مقررات ملی‌ای که در آن دوره ده ساله به تصویب رسیده بود، مواضع بعضی دولت‌ها در اجلاس پایانی کنفرانس حقوق دریاها و بیانیه‌های صادره هنگام امضای کنوانسیون همگی حکایت از تفسیرهای متضاد می‌کرد. از آن زمان به بعد، این حرکت گسترش یافته است و بعضی دولت‌ها با تفسیری یک‌جانبه از کنوانسیون درصدد برآمده‌اند تا مطابق تلقی خویش آثار حقوقی پاره‌ای مقررات آن را نسبت به خود تعدیل کرده یا خود را از آن برکنار دارند.

7. Adam Vann (2007), Marine Protected Areas (MPAs): Federal Legal Authority, Legislative Attorney American Law Division.
8. Anne Bardin (2002), "Coastal State's Jurisdiction over Foreign Vessels", Pace International Law Review, Volume 14.
9. Arsana Andi (2004), Marine Scientific Research: A Legal and Technological Perspective, in *Uncategorized by Border Studies*.
10. Harm Dotinga and Erik Molenaar, A. G. Oude Elferink, Alfred Soons (2004), *International Organizations and the Law of the Sea*, Brill Academic Pub
11. Commander K. K. Agnihotri and Sunil Kumar Agarwal (2009), "Legal Aspects of Marine Scientific Research in Exclusive Economic Zones: Implications of the Impeccable Incident". *Journal of the National Maritime Foundation of India*, Vol. 5 No. 2.
12. David M. Ong (1999), *Marine Scientific Research in the outer Continental Shelf, Coastal State Regulation and High Seas Freedom?* Essex Law School, UK.
13. Dupuy Jean and Vignes Daniel (Eds.) (1991), *Handbook on the New Law of the Sea*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers
14. Dux Thomas (2010), *Specially Protected Marine Areas in the Exclusive Economic Zone (EEZ)*, LIT Verlag Münster, Transaction publishers.
15. Evgeniï Petrovich Andreev and Pavlovich Blishchenko (1988), *The International Law of the Sea*, Progress Publishers.
16. Florian H. (2005), Th Wegelein, *Marine Scientific Research: the Operation and Status of Research Vessels and other Platforms in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers.
17. Jacobson L.Jon (1981), "Ocean Development & International Law, Marine Scientific Research under Emerging Ocean Law", Volume 9, Issue 3-4.
18. Knauss, J. A. (1985), *The Effect of the Law of the Sea on Future Marine Scientific Research and of Marine Scientific Research on Future Law of the Sea*, Louisiana Law Review.
19. Kwiatkowska Barbara (1989), *The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers.
20. Linda A. Malone (2008), *International Law*, Aspen Publishers Online.
21. *Marine Scientific Research and the Third Law of the Sea Conference, 2nd Substantive Session*, National Academies (1976).
22. Lyle Glowka (1998), *A Guide to Designing Legal Frameworks to Determine Access to Genetic Resources*, IUCN Environmental Law Centre, International Union.
23. Montserrat Gorina-Ysern (2003), *An International Regime for Marine Scientific Research*, Transnational Publishers.
24. Myron H. (1991), Nordquist, *United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982: Commentary*, Published by Martinus Nijhoff Publisher.
25. Roach, J. A (1996), *Marine Scientific Research and the New Law of the Sea*, Ocean Development and International Law.
26. Robin Rolf Churchill and Alan Vaughan Lowe (1988), *The Law of the Sea*, Manchester University Press ND.

27. Ross David A. (1987), Thérèse A. Landry, Marine Scientific Research Boundaries and the Law of the Sea, Discussion and Inventory of National Claims, International Marine Science Cooperation Program, Woods Hole Oceanographic Institution.
28. Soon, A and Alfred H. A (1982), Marine Scientific Research and the Law of the Sea, Kluwer Law and Taxation Publishers.
29. Tomasz Górski (2006) The Legal Aspects of Marine Scientific Research in Polish Maritime Areas, Taxation Publishers.
30. Vidas Davor (2000), Protecting the Polar Marine Environment: Law and Policy for Pollution Prevention, Cambridge University Press.
31. Wang Tieya, The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Doctrine and Theory, by: R. S. T. J. Macdonald, Douglas M. Johnston, 2nd ed-1916, Kluwer.

پرونده‌های مطروحه

1. Case Concerning the Continental Shelf (Libyan Arab v. Malta), Judgment of 3 June 1985.
2. Continental Shelf (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya), Judgment of 24 February 1982.
3. Guinea-Bissau v. Senegal Arbitral Award of 31 July 1989.
4. Maritime Delimitation in the Area between Greenland v. Jan Mayen (Denmark v. Norway), Judgment of 14 June 1993.